

Cultura i Educació: parella, malgrat tot?

Ester Bonal

“Cultura y educación, la extraña pareja”, és el títol d'un article de l'enyorat Eduard Miralles, recollit en el llibre pòstum publicat pel CONCA, “Eduard Miralles: la cultura com a passió”.

En el primer paràgraf de l'esmentat article, l'autor fa referència a una de les moltes reflexions brillants de la filòsofa Eulàlia Bosch: “La cultura és a l'*admiració* el que l'educació és a la *interrogació*”.

Admiració i interrogació tenen, al meu entendre, una relació d'interdependència que les retroalimenta en el camí de la descoberta del món i de la construcció de més món (com diria Josep Maria Esquirol).

Però per admirar-nos i interrogar-nos ens hem de deixar afectar, ens hem de deixar sorprendre, colpir... I aquest és el camí de la pedagogia desobedient a la que ens convida el Fernando Hernández.

I per permetre'ns-ho tot plegat, necessitem, d'entrada, temps.

Però el temps, en una societat regida per Cronos: *Tic tac, tic tac... El temps que no es pot perdre! El temps que se'ns menja! El temps que ens vola! El temps que no tenim!... Segur?...No tenim temps per a què?!*

Segons la meua manera de veure-ho, la cultura i l'educació han de recuperar un altre temps, el de Kairós. El temps de l'aquí i l'ara, el de la presència, el dels afectes. Sense aquesta altra concepció del temps, la cultura i l'educació són substituïdes per la sobreexposició a l'entreteniment i a la informació que anestesien i banalitzen el món i allò que hi passa. És aleshores que s'escampa la indiferència (l'infern de Josep Maria Esquirol a *L'Escola de l'Ànima*).

L'Eduard Miralles acaba el seu article amb mitja dotzena i mitja d'assignatures pendents o obres inèdites (segons l'autor, depenent de si les pensem des de l'òptica de l'educació o de la cultura), la darrera de les quals fa referència a la necessitat d'una nova generació d'espais per a l'educació i la cultura.

En paraules d'aquest autor:

Calen nous llocs - "formatoris?"- per la cultura i la ciutadania, per superar la bretxa cada vegada més gran, entre persones culturalment anorèxiques i culturalment bulímiques.

Espais orientats a l'experiència, on transformar les idees individuals en projectes col·lectius. Una nova generació d'espais on l'educació i la cultura ja no pugui ser una parella més o menys estranya, sinó les dues cares indistintes i inseparables d'una mateixa moneda.

Xamfrà, un centre socioartístic amb vocació d'espai de cultura i educació *desobedient*, va començar a caminar l'any 2004, al barri del Raval de Barcelona, on seguim treballant, a través de les experiències artístiques i culturals col·lectives, per aprendre a mirar el món, tenir cura d'allò que volem conservar i transformar allò que volem canviar.

Llegir i rellegir l'article esmentat, publicat l'any 2007 ha despertat en mi, admiració i interrogació.

Admiració per l'autor, pel seu mestratge i la seva visió, interrogació sobre els processos que compartim amb i des de Xamfrà...

Interrogació que cristal·litza en forma de preguntes recurrents: Per què i per a què fem el que fem? Amb qui i per a qui? Des d'on? Com? Què?...

Totes elles giren entorn al PROPÒSIT i al SENTIT d'allò que fem en la recerca constant de la coherència entre el "dit i el fet".

La perspectiva ètica ha de ser a nostra brúixola, i la cerca constant de coherència entre allò que pensem, sentim i fem, el quadern de bitàcola.

Per aterrar el nostre propòsit, des de Xamfrà reivindiquem i despleguem accions per fer possible l'accés a pràctiques artístiques col·lectives i continuades, sense cap tipus de barrera per requisits tècnics, administratius, de capacitats, edat, etc., Un accés que s'ha revelat com a un factor que té un impacte significatiu en el desenvolupament de processos de participació cultural no segregada, d'inclusió i cohesió social.

La participació en aquest espai, s'articula com a comunitat oberta i permeable, que delimita un entorn segur, acollidor i al que s'hi vinculen persones de totes les edats, que hi troben suport emocional i

oportunitats de relació i construcció de xarxa social real (joves sense referents, persones que han sortit d'una situació de privació de llibertat, persones diagnosticades de problemes de salut mental, mares amb nadons en situació de risc, persones grans, persones soles, famílies migrades i refugiades...). La participació conjunta de persones en situació d'alta vulnerabilitat amb persones que no la pateixen és un factor clau en la concepció d'aquest espai, per tal que contribueixi realment a la creació d'oportunitats, a la convivència, la igualtat i la pau social.

Les arts esdevenen medi i finalitat, esquer per a la participació i conformadores de climes d'escolta, relació i cooperació entre les persones que les practiquen de manera conjunta.

L'acció artística i cultural és interseccional i afecta a la salut, física i mental, el benestar social, la cultura i l'educació al llarg de la vida d'una ciutadania crítica i socialment activa en la defensa del bé comú.

La voluntat de Xamfrà rau en ser:

Un espai on les arts estan al servei del compliment dels drets humans i culturals.

Un espai on la cultura i l'educació s'entenen com a accions que poden donar resposta a necessitats definides en la Teoria del Desenvolupament a Escala humana:

Subsistència - Protecció - Afecte - Enteniment - Participació - Oci - Creativitat - Identitat - Llibertat

Un espai que contribueixi a donar-hi resposta, des de les experiències artístiques col·lectives i compartides, que pugui esdevenir *satisfactor* de necessitats Afectives, de Participació, d'Oci, de Creativitat, d'Identitat i de Llibertat.

Un espai que per fer tot això, ha d'enxarxar-se amb altres serveis existents que treballen la resposta a necessitats com la Subsistència i Protecció, resposta necessària però insuficient per garantir el ple desenvolupament a escala humana, de totes les persones.

Per això cal que sigui un espai que elimini les barreres a l'accés a aquestes pràctiques, la qual cosa implica: l'atenció i resposta a les necessitats singulars de les persones i col·lectius que en formen part

(mirada intercultural, antiracista, supressió de burocràcia, supressió de barreres econòmiques i/o administratives, etc.)

Un espai que ha de formar part de la xarxa de cultura i educació per poder canalitzar, oportunitats d'aprofundiment en les arts (sobretot per part de joves, fent de pont i passarel·la a l'accés a escoles d'arts o formacions tècniques artístiques, graus professionals i superiors), per generar i acompanyar nous públics emancipats i crítics, i, alhora, fer xarxa amb les entitats educatives i socioeducatives, serveis socials i de salut, projectes artístics que es desenvolupen en entorns de privació de llibertat, etc.

I un espai així és el que construïm, dia rere dia, a Xamfrà, i m'adono que l'identifico amb la idea de "formatori", d'espai de cultura i educació enteses com dues perspectives complementàries i interdependents, que sacsegen a cada individu i a cada grup per tal que s'admirin i interroguin.

La cocreació i posada en escena de peces conjuntes, a través de diferents arts escèniques i musicals compartides entre persones de diferents edats i situació teixeix el fil d'Ariadna que ens permet sentir-nos part d'un tot que acull a tots i cadascun dels individus que l'integren.

I per a què? Per contribuir (o intentar-ho), a la formació d'una ciutadania conscient, reflexiva i, sobretot, conseqüent i compromesa amb els altres i amb el món.

Alguns referents de capçalera:

Esquirol, J. M. (2024). *L'escola de l'ànima: De la forma d'educar a la manera de viure*. Barcelona: Quaderns Crema.

Miralles, E. (2018). *La cultura com a passió*. Barcelona: Editorial L'Avenç.

Garcés, M. (2017). *Escola d'Aprenents*. Barcelona: Galàxia Gutenberg.

Jover, G. (2015). *Fils i Arts: Educació i Cultura*. Barcelona: Editorial UOC.

Hernández, F. (2011). *Pedagogía desobediente*. Barcelona: Octaedro.

Carbó Ribugent, G., Jiménez, L., Seabra Santiago, C., Teixeira Coelho, J., Martín Barbero, J., Martí Grau, J., Vintró Castells, E., Bosch Valentí, E., Pardo Rodríguez, J., Font Vila, M., Bosch Sans, L., Panadès Anton, P., & Barbieri, S. (2016). *L'assignatura pendent: Converses sobre educació, política i cultura*. Accent.